

ZNANJE I INOVACIONA POLITIKA ZEMALJA U TRANZICIJI KAO MJERA SPREMNOSTI ZA ULAZAK U EU

*Prof. dr Andjelko S. Lojpur*¹
*Doc dr Sanja Peković*²,

JEL Classification: D08;

Original Scientific Papers

Primljeno / Received: June 30, 2012

Prihvaćeno / Accepted: September 07, 2013

Apstrakt

Inovaciona strategija Evropske unije „EUROPE 2020“ i njoj slične strategije aktuelne u SAD, Kini i drugim zemljama u razvoju, predstavljaju odgovor na tekuću globalnu ekonomsku krizu i njihov osnovni cilj je da se prevaziđu evidentne strukturne slabosti. U tom smislu i pitanje nacionalne konkurentnosti dobija na značaju u uslovima globalizacije i ekonomije znanja, fenomenima s kojima se suočavaju sve države.

U ovom radu autor polazi od ključne spoznaje da dostignuti nivo nacionalne konkurentnosti u potpunosti odražava sposobnosti određene zemlje da svom stanovništvu omogući rastući prosperitet. Polazna hipoteza podrazumijeva da je konkurentnost jedne nacionalne ekonomije uslovljena mnoštvom faktora, s tim što se na bazi iskustava razvijenih zemalja koje prednjače po dostignutom nivou konkurentnosti može zaključiti da na značaju sve više dobijaju faktori zasnovani na znanju i inovativnosti, tzv. necenovni faktori konkurentnosti. U tom smislu, trajan oporavak pojedinih nacionalnih ekonomija, posebno onih u tranziciji, moguć je jedino uspostavljanjem „ekonomije znanja“.

Ključne riječi: *konkurentnost, ekonomija znanja, faktori konkurencije, tranzicija.*

Abstract

EU innovation strategy "Europe 2020" and others like her current strategy in the U.S., China and other developing countries, in response to the current global economic crisis and its main objective is to overcome the obvious structural weaknesses. In this sense, the issue of national competitiveness gains importance in terms of globalization and the knowledge economy, a phenomenon faced by all countries.

In this paper, the authors start from the key argument that the level of national competition sustains completely the level of a certain country to create to its citizens a growing prosperity. The starting hypothesis considers that competitiveness of one national economy depends on various factors. Moreover, based on the experience of developed countries that are leaders concerning level of competitiveness, we may conclude that competitiveness depends mainly on innovativeness, i.e., non-price factors and competitiveness. In this sense, the problem concerning the growth and development of the transi-

¹ Ekonomski fakultet Podgorica, Podgorica

² Fakultet za turizam i hotelijerstvo, Kotor

tional countries in the condition of the global crisis is observed taking into the account the danger from the process of the globalization what suggest that the recovery could be reached through 'knowledge economy'.

Key words: *competitiveness, knowledge economy, factors of competition; transition.*

1. PROBLEM RASTA I RAZVOJA ZEMALJA U TRANZICIJI U SVIJETLU CILJEVA "EUROPE 202 STRATEGY"

*Znanje se ponaša kao ljubav,
što ga više dijeliš, više ga imaš.*

Pođimo od toga da jedino što je danas izvjesno jeste da se sve stalno mijenja, bolje reći, jedina konstanta u savremenom svijetu je promjena³. Prethodna konstatacija sa snagom paradigmičnosti, upućuje na zaključak da one nacionalne ekonomije koje su to shvatile na vrijeme sada su bogate i „velike“, s tim da sve počinje na mikro nivou. Sama suština pojma „promjena“ posebnu težinu ima u zemljama koje su već „ušle“ ili su blizu ulaska u Evropsku Uniju, i taj proces mada znatno više budi nade, sobom nosi i ne male strahove. Objektivno, postavlja se pitanje, kako pobijediti strahove i što potpunije efektivirati evidentnu snagu privlačnosti EU. Odgovor na ovo pitanje nije nimalo lak, i kada su u pitanju zemlje u tranziciji, znači i Crna Gora, moraju prihvatiti spoznaju da paradigmatički koncept rasta i razvoja, ili gledano u cjelini napretka, iz dvadeset prvog vijeka promijenio u odnosu na onaj iz devedesetih godina prošlog vijeka, pri čemu su privredni i sveukupni društveni odnosi potpuno otvoreni, što znači i teško predvidivi.

Svjetska privreda se, ne samo zbog globalne ekonomske krize, nalazi u fazi dubokih strukturnih promjena, praktično riječ o raskršnici između do sada dominantne „masovne ekonomije“ koja je počivala na masovnoj proizvodnji i korišćenju energenata, s jedne, i „tzv. „ekonomije znanja“, s druge strane. Dakle riječ je o „novom“ poslovnom modelu koji i dalje koristi iste faktore, ali u značajno manjem obimu, s tim što se težište pomjera ka faktoru znanje. Naravno, ovo ne važi samo za zemlje u tranziciji koje ciljaju EU, nego i za njene članice EU koje nastoje da premise novog poslovnog modela stave u funkciju izgradnje države blagostanja. U tom smislu, u EU, najvećoj i najuspješnijoj regionalnoj integraciji na svijetu sa pet stotina miliona stanovnika, smatraju da su suočeni sa četiri ključna socijalno-ekonomska izazova, međusobno uslovljena: a) globalizacija i pojavljivanje novoindustrijalizovanih i visoko konkurentskih zemalja; b) demografija u vidu sve starije

³ Npr. procjena je, da je tek svaka deseta kompanija u EU shvatila da joj trebaju promjene kursa i transformacija upravljanja i njima ide odlično; oko 60 odsto kompanija se trude da obnove tehnologiju, muku muče sa problemima i u opasnostima su, dok jedna značajna trećina firmi ne čini ništa u tom pogledu, sve „ide kao i obično“, i njima kao i dinosaurusima prijati realna opasnost od odumiranja (vid.šire, Jovanović, J. 2007).

populacije i migracioni tokovi; c) brze promjene na tržištu radne snage i d) tehnološki vođena informatička komunikaciona revolucija (IKT).

Cjelokupna društveno-ekonomska stvarnost koja se formira pod sve većim uticajem IKT na sve segmente ljudskog života najčešće se uniformiše i imenuje kao „informatičko društvo“, a ekonomski podsistem koji se razvija pod navedenim uticajima kao „ekonomija znanja“. U takvoj, danas preovlađujućoj, sve više otvorenoj i integrisanoj svjetskoj ekonomiji, problem konkurentnosti nesumnjivo zauzima centralno mjesto. Naime, pokazalo se da sve intenzivnija konkurencija u uslovima sveprisutne globalizacije prijeti opstanku, podjednako kako preduzećima koja nisu u stanju da se transformišu, da budu inovativna, produktivna i sposobna da odgovore pritiscima iz okruženja, tako i čitavim nacionalnim ekonomijama i zajednicama (EU, SAD, Grčka, Portugal, Italija, Španija, prije toga Irska i dr.). Tako, npr. nova strategija SAD vezana za inovacije ima za cilj da povрати vođstvo SAD u osnovnim istraživanjima, ulaganjem u ljudski kapital i stimulisanjem brzorestućeg preduzetništva, kao i preduzetništva zasnovanog na inovacijama (Henke, J.; 5;54). U tom smislu, budući da je direktno opredjeljena znanjem i nivom inovativnosti, konkurentnost je posmatrana na nacionalnom nivou već odavno postala trajna i jedna od najaktuelnijih briga koja zaokuplja vlade nerazvijenih i onih privredno najrazvijenijih zemalja. Najbolji primjer za to su SAD, gdje osnivač globalnog pokreta za konkurentnost, prof. M. Porter, sa zabrinutošću prilazi problemu konkurentnosti na način da konstatuje „da SAD ne mogu ozbiljnije da se okrenu prosperitetu bez jasnog razumijevanja šta konkurentnost stvarno znači“! Pri tome, na pitanje „Šta je konkurentnost?“, prof. Porter nudi „novu“ definiciju tako što ističe da kompetitivna lokacija nudi prosperitet za oboje, kompanije i građane⁴.

Dakle, predstoji nam radikalni raskid sa prošlošću koji novo poslovno okruženje podrazumijeva donio je sobom i pokretače promjena gdje se kao ključni trendovi javljaju: informatička revolucija; tehnološka unapređenja i novi prodori po tom osnovu. Kako se prema ovom problemu odnose u EU, a u prilog tome da problem konkurentnosti po svojoj važnosti ima „nadnacionalni“ karakter pokazuje i donošenje tzv. Lisabonske agende⁵. U početku su proklamovani ciljevi Lisabonske strategije bili poboljšanje evropske konkurentnosti i produktivnosti kroz prethodne političke i ekonomske inicijative bazirane na ranije prihvaćenim evropskim standardima. Da se ipak radi o „krupnom zalogaju“ ogleda se u tome što je EU odustala od prvobitnih planova da ciljeve ove strategije ispuni do 2010. godine, umjesto

⁴ Navedenu definiciju konkurentnosti prof. M.Portera, u funkciji potpunijeg razumijevanja i značaja iste, dajemo na engl. jeziku: *“The United States is a competitive location to the extent that companies operating in the US are able to compete successfully in the global economy while supporting high and rising living standards for the Americans”*, (vid.Šire, M.Porter, *“The Looming Challenge U.S.Competitiveness”*, HBR; march, 2012..

⁵ Usvojena na Evropskom vijeću u Lisabonu 2000. godine s ciljem da EU „do 2010. postane najkonkurentnija i najdinamičnija privreda svijeta zasnovana na znanju, sposobna za održiv privredni rast s većim brojem i kvalitetnim radnim mjestima, te većom socijalnom kohezijom“.

čega je usvojen revidirani program⁶: „Europe 2020 Strategy“. U zaključcima Evropskog savjeta se navodi da je „kriza ukazala na očigledne slabosti u oblasti ekonomskih pitanja, naročito u pogledu budžetskog i šireg makroekonomskog nadzora“, te sa kao osnovni ciljevi navode:

- povećati stopu zaposlenosti žena i muškaraca starosti od 20 do 64 godine na 75% kroz različite aktivnosti, uključujući veće učešće mladih, starijih radnika i slabo kvalifikovanih radnika, kao i bolje integrisanje legalnih migranata;
- unaprijediti uslove za istraživanje i razvoj, posebno imajući u vidu cilj povećanja zajedničkog javnog i privatnog ulaganja u ovaj sektor na 3% BDP;
- smanjiti emisiju gasova koji uzrokuju efekat staklene bašte za 20% u odnosu na nivo zabilježen tokom 90-tih godina prethodnog vijeka; povećati udio obnovljivih izvora energije u ukupnoj energetskej potrošnji na 20%; povećati energetske efikasnost za 20%;
- unaprijediti kvalitet obrazovanja, sa posebnim naglaskom na smanjenje stope osoba koje napuštaju školu na manje od 10% i povećanje udjela osoba starosti 30 do 34 godine u terciarnom ili ekvivalentnom nivou obrazovanja na najmanje 40%;
- unaprijediti društvenu uključenost, posebno kroz smanjivanje siromaštva, kako bi se najmanje 20 miliona osoba izdiglo iz siromaštva i isključenosti.

U funkciji predmetnog istraživanja u tabeli 1 daje se pregled ranga zemalja u tranziciji prema ostvarenom napretku u odnosu na prioritete utvrđene „Strategijom 2020“:

Tabela 1. Rang zemalja u tranziciji prema prioritetima utvrđenim u „Strategiji 2020“

Država	Inteligentni rast				Integrativni rast		Održivi rast
	Okruženje preduzeća	Digitalna agenda	Inovativna Evropa	Obrazov. Itraining	Trž. rada i zaposlenost	Socijalna inkluzija	Zaštita okruženja
Švedska ⁷	5,05	6,13	6,12	5,75	4,65	6,40	6,31
Hrvatska	3,30	4,72	3,14	4,27	3,55	4,24	4,83
Estonija	4,13	5,94	4,07	5,03	4,66	4,66	4,67
Makedonija	3,70	4,17	2,72	3,84	3,98	3,36	3,47

⁶ U zaključcima Evropskog savjeta navodi se da „usvajamo strategiju Evropa 2020, kao novu strategiju kojom se podstiče otvaranje novih radnih mjesta i pametan, održivo i inkluzivan rast. Strategija predstavlja okvir Unije sa ciljem iskorišćavanja svih instrumenata, kao i unapređenja koordiniranog djelovanja“.

⁷ Švedsku smo ovdje uvrstili radi poređenja sa zemljama u tranziciji jer je kao članica EU po navedenim stubovima (7), kod četiri na prvom mjestu kao najbolje rangirana (okruženje preduzeća, inovativna Evropa, socijalna inkluzija, održivost okruženja), jednom je rangirana kao druga (digitalna agenda), jednom treća (obrazovanje i obuka) i jednom kao jedanesta (tržište rada).

Mađarska	3,61	4,60	3,53	4,51	3,97	4,52	3,70
Litvanija	3,53	5,35	3,49	4,81	4,69	3,75	4,59
Crna Gora	3,95	4,74	3,62	4,37	4,67	4,79	4,60
Poljska	3,65	4,44	3,39	4,89	4,01	3,97	4,20
Rumunija	3,44	4,08	2,89	4,14	4,00	4,03	3,97
Srbija	3,12	4,10	2,79	3,81	3,53	3,85	3,49
Slovenija	3,73	4,88	4,08	4,95	4,26	5,19	5,04
Turska	3,90	4,27	3,29	4,01	3,42	4,01	3,32

Izvor: WEF; *The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe, Edition 2012.*

Imali se u vidu prethodno navedeno, ostaje nam da zaključimo da je ovako revidirana Lisabonska strategija⁸, dakle u uslovima kada je već bilo jasno da njeni ciljevi neće biti ostvareni, upravo svoj fokus pažnje pomjerila ka pitanjima koja se u ovom radu potenciraju, a zahtjev je iskazan na sljedeći način: osigurati znanje i inovacije za rast tako što će se povećati i poboljšati ulaganja u istraživanje i razvoj, podstaknuti inovacije, unaprijediti i primjeniti ICT i održivo iskorištavati resurse i slično. To znači da se u današnjem, sve kompleksnijem okruženju, preduzeća takmiče na osnovu znanja, i po tom osnovu stiču ključnu konkurentsku prednost, što objektivno situaciju u zemljama u tranziciji u pogledu njihove budućnosti čini još kompleksnijom, a njihove vlade odgovornijim.

2. ZNANJE I INOVACIJE KAO OKOSNICA NACIONALNE KONKURENTNOSTI U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

„Ovaj svet sve više postaje svet u kome se više samo intenzivno ne radi, intenzivno ne troše sirovine i energije, već svet u kome se sve intenzivnije uči i primenjuju stečena znanja“, već podavno je istakao P.Drucker⁹. Ili, „u modernim kompanijama između 70-80% rada zahteva intelekt. Osnovno sredstvo proizvodnje je malo, sivo i teži oko 1,3 kilograma. To je ljudski mozak“, ističu J. Riderstale i K. Nordstrom (u knjizi „Fanki biznis“). „Na globalnom nivou“ ističe prof. S. Cveta-nović, „formira se nova paradigma privrednog rasta na osnovu korišćenja znanja i inovacija kao najvažnijih proizvodnih resursa. Izvori inovacija mogu biti različiti: pojedinci, korporacije, korisnici, zaposleni, autsajderi, preliivanja, potrebe procesa“.

⁸ Ovih dana je u UN predstavljen dokument pod nazivom „Ujedinjene nacije u vremenu održivog razvoja“, a kao ciljevi održivog razvoja koji bi trebalo da budu usvojeni do 2015. dodine su navedeni: 1. Okončanje ekstremnog siromaštva i gladi (primanja manja od 1,25dolara na dan); održivi razvoj unutar planetarnih granica; efikasno obrazovanje za svu djecu i omladinu; jednakost polova, socijalna inkluzija i poštovanje ljudskih prava; zdravstvena zaštita za sve starosne grupe; unapređenje poljoprivrede i razvoj ruralnih sredina; transformacija svih gradova u socijalnoi inkluzivne i ekološki održive sredine; zaštita planete od klimatskih promjena izazvanih ljudskim faktorom i omogućavanje upotrebe održivih energenata; očuvanje eko-sistema i biodiverziteta, izvora vode i drugih prirodnih bogatstava, transformacija upravljanja u skladu sa održivim razvojem.

⁹ P.Drucker, u knjizi „Menadžment za budućnost“.

Nepodijeljeno je mišljenje da su danas sve privrede primorane da svoje funkcionisanje zasnivaju u manjoj ili većoj mjeri na generisanju i primjeni znanja. Za razliku od toga dosadašnji uspjeh u zemljama u razvoju uglavnom se zasnivao na nekoj kombinaciji izdašnih prirodnih i drugih domaćih resursa, vladine pomoći, jeftine radne snage ili neke druge naslijeđene prednosti, koje najčešće označavamo komparativnim. Međutim, poslovanje u današnjim uslovima pokazuje da vremenom komparativne prednosti koje pojedine zemlje imaju nisu više dovoljne za postizanje i očuvanje visokog standarda građana. Ujedno, naponi da se komparativne prednosti, koje je inače lako podržavati, pretvore u konkurentske ne uspijevaju, što se vidi i sa rang liste konkurentnosti, gdje su mnoge prirodnim resursima bogate zemlje rangirane pri samom dnu.

U uslovima globalizacije tržišta kapitala, roba i usluga, znanje se nametnulo kao ključni generički faktor tržišne vrijednosti uspješnih kompanija. Pri tome, kao posljedica sve kompleksijih zahtjeva koje donosi poslovanje na globalnom nivou, „menadžment znanjem“ se javlja kao imperativ njihovog uspješnog tržišnog pozicioniranja na dugi rok. U tom smislu „novi“ način poslovanja na principu „24/7/365“ podrazumijeva da korporativno znanje bude dinamički faktor koji će proizvesti i usluge jedne kompanije i nacionalne ekonomije u cjelini diferencirati (troškovi, kvalitet, ili jedno i drugo) u očima potrošača.

P. Drucker je među prvima uvidio značaj koji znanje može da ima u stvaranju benefita bilo za organizaciju ili društvo u cjelini, dakle na makro nivou, a takvu ekonomiju nazvao je „ekonomija znanja“. U tom smislu kao osnovno obilježje nove ekonomije Draker ističe znanje i potrebu da se u centar zbivanja postave znanje i obrazovanje, kao i njihove implikacije na rad, liderstvo i društvo u cjelini¹⁰. Postoji dosta saglasnosti među autorima koji se bave ključnim premisama ekonomije znanja, pri čemu se visok stepen saglasnosti očituje kada su u pitanju glavni pokretači te ekonomije (vid. šire; Marković, Ž.,10;491), i to: a) globalizacija koja se odlučuje otvorenom ekonomijom, globalnom hiperkonkurencijom i međizavisnošću biznisa i poslovanja, b) znanje i intelektualni kapital kao ključni strategijski faktor sticanja konkurentske prednosti, c) razvoj tehnologije i na tom osnovu elektronsko povezovanje svijeta, d) promjene – kontinuirano, rapidne i kompleksne.

U navadenim okolnostima su se kao ključni elementi nove ekonomske paradigme nametnuli sljedeći elementi: a) ne postoji detereminisanost odnosa u ekonomiji i ekonomskom djelovanju; b) razmjena informacija s okruženjem je osnovni razvojni proces; c) ekonomski sistemi su kompleksni i time izražavaju svoju razvijenost; d) informacija je osnovni element ekonomskog sistema; e) mrežna struktura je nova preovlađujuća forma ekonomske strukture. Inače, ekonomija znanja¹¹ se zas-

¹⁰ U svojoj knjizi „*The Knowledge Economy*“, Drucker se fokusira na sile koje mjenjaju ekonomiju sadašnjosti i kreiraju društvo budućnosti.

¹¹ U globalnom poretku i eri nove informatičke ekonomije, novi način poslovanja i tehnologija su postali neraskidivi, a takvim ih čini sljedećih 12 odrednica: orijentacija na znanje, numerička forma iskazivanja predmeta; virtuelna priroda; molekularna struktura; integracija, mrežna uvezanost; uklanjanje

niva na izobilju informacija i najnaprednijih informacionih i komunikacionih tehnologija, koje su omogućile stvaranje virtualnih tržišta, organizacija i mreža.

Upravo tu se, podjednako kao posljedica prinude i sve jače konkurencije na globalnom nivou „stari svijet biznisa“, koji je karakterisalo dosta predvidivo okruženje, jednostavna poslovna sredina i sl., desio prelaz ka novoj paradigmi, koju označavamo kao „novi svijet biznisa“, koji karakteriše visok nivo neizvjesnosti, kompleksna poslovna sredina i otežano predviđanje budućnosti.

3. DOSTIGNUTI NIVO KONKURENTNOSTI SA OSVRTOM NA ZEMELJE U TRANZICIJI

Pokazalo se da ono što smo nazivali informatičkom revolucijom, a ona se stvarno i dogodila, je u stvari bila „revolucija znanja“. Fokus se pomjerio ka ljudima i znanju, njihovim vještinama, kognitivnom procesu, s tim što je tehnologija, primjenom znanja a posebno sistematične logične analize omogućila reorganizaciju tradicionalnog oblika rada. Otuda i faktori za iskazivanje uspješnosti dobijaju na značaju. Tako se, između ostalog, uspješnost neke nacionalne ekonomije ili njenih pojedinih privrednih subjekata u savremenom svijetu, koji karakteriše neslućena promjena prirode ekonomije, se sve češće iskazuje agregatnim pokazateljem definisanim kao nivo nacionalne konkurentnosti. Svjetski ekonomski forum (WEF) proučava konkurentnost zemalja pune tri decenije, a nacionalnu konkurentnost definiše kao skup indikatora, institucija i faktora koji određuju nivo produktivnosti jedne države i uspostavljaju održiv tekući i srednjoročni nivo ekonomskog prosperiteta¹². Globalni konkurentski izvještaj bavi se proučavanjem parametara privreda zemalja radi analize i usmjeravanja ekonomskog razvoja na duži period. Indeks globalne konkurentnosti (GCI) bavi se istraživanjem i utvrđivanjem prosjeka više različitih komponenti, od kojih svaka odražava jedan poseban aspekt složene dimenzije konkurentnosti. Pri tome se sve komponente grupišu u dvanaest osnovnih parametara konkurentnosti (tzv. stubovi), koji se mogu grupisati u tri osnovna zahtjeva: 1) razvoj vođen osnovnim resursima; 2) razvoj vođen efikasnošću; 3) inovacijama vođen razvoj. Pored toga, pokazalo se da porast nivoa konkurentnosti jedne nacionalne ekonomije pretpostavlja proces evolucije poslovnog okruženja. Pregled dostignutog nivoa globalne konkurentnosti grupe vodećih zemalja na bazi Globalnog indeksa konkurentnosti (Global Competitiveness Index – GCI), po pojedinim zemljama na bazi Izvještaja za 2010-2011. godinu daje se u tabeli 2, s tim da je na grafiku br. 1, prikazan tzv. „profil konkurentnosti“ za četiri evropska regiona¹³.

posrednika; konvergencija; inovaciona priroda; transformacija odnosa proizvođač-potrošač; dinamika; globalne razmjere; postojanje protivrječnosti (Tapscott, 2001, pp. 34-41.

¹² World Economic Forum, <http://www.gcr.weforum.org/>, *The Global Competitiveness Report*, 2013/2014. Još od 1979. godine WEF mjeri konkurentnost grupe zemalja, kao i njihovih kompanija na bazi indeksa globalne konkurentnosti (*Global Competitiveness Index - GCI*).

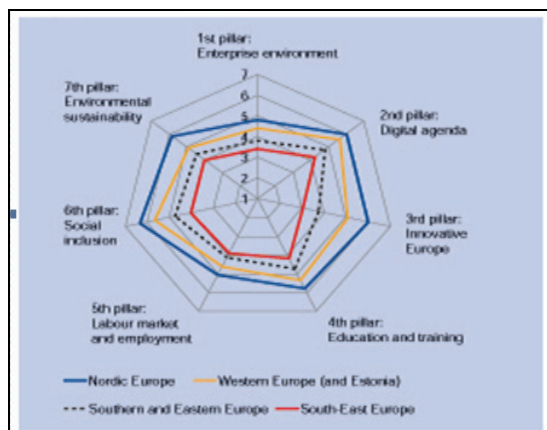
¹³ Ranking: The top most competitive economies in Europe (2020).

Tabela 2. Rang vodećih zemalja prema Indeksu globalne konkurentnosti u posljednjih pet izvještajnih perioda

D R Ž A V A	Rang 2013-14	Rang 2012-13	Rang 2011-12	Rang 2010-11.	Rang 2009-10.	Rang 2008-9.
Švajcarska	1	1	1	1	1	2
Singapur	2	2	2	3	3	5
Švedska	6	4	3	2	4	4
Finska	3	3	4	7	6	6
SAD	5	7	5	4	2	1
Njemačka	4	6	6	5	7	7
Holandija	8	5	7	8	10	8
Danska	15	12	8	9	5	3
Japan	9	10	9	6	8	9
Veliak Britanija	10	8	10	12	13	12
Hong Kong	7	9	11	11	11	11
Kanada	14	14	12	10	9	10
Tajvan	12	13	13	13	12	17

Izvor: Global Competitiveness Report; The World Economic Forum; više godina.

Grafik br. 1: „Profil konkurentnosti“ za četiri evropska regiona

Radi potpunijeg uvida u stanje u pogledu dostignutog nivoa konkurentnosti u regionu, dajemo poređenje dostignutog pregled nivoa globalne konkurentnosti za jedan broj zemalja u tranziciji iz okruženja za 2013-2014.g. u tabeli 3.

Tabela 3. Rang zemalja¹⁴ u okruženju prema indeksu konkurentnosti u periodu 2007-2013. godina

Godina	Albanija	BiH	Hrvat.	Grčka	Mađar.	Maked.	Cr. Gora	Rumun.	Srbija	Slovač.	Sloven.
2007	109	106	57	65	47	94	82	74	91	41	39
2008	108	107	61	67	62	89	65	68	85	46	42
2009	96	109	72	71	58	84	62	64	93	47	37
2010	88	102	77	83	52	79	49	67	96	60	45
2011	78	100	76	90	48	79	60	77	95	69	57
2012	89	88	81	96	60	80	72	78	95	71	56
2013	95	87	75	91	63	73	67	76	101	78	62

Izvor: The Global Competitiveness Index 2013-2014; WEF.

Na bazi podataka iz tabela 2; 3; a u skladu sa naznačenim ciljem ovog rada može se zaključiti:

- Izvještajem za 2013/14. g. obuhvaćene su 148 zemalj.
- Prema posljednjem Izvještaju, pokazalo se da je Švajcarska već petu godinu za redom na prvom mjestu (prije toga je bila druga), drugi je Singapur treći put za redom na drugom mjesti i sl. koji je prošle godine bio treći, Švedska je sa četvrtog pala na šesto mjesto, SAD su se sa sedmog popele na peto, Njemačka sa šestog na četvto mjesto i s drugo;
- Estonija (32), vodeća među zemljama u tranziciji i napredovala je za jedno mjesto u odnosu na prošlu godinu, zatim slijede Češka (46), Litvanija (48), Latvija (52), Bugarska 57 i sl;
- Među zemljama iz okruženja u 2013.g.- tabela 3; najbolje rangirana je Slovenija (62), zatim Mađarska (63), Crna Gora (67), Hrvatska (75), Rumunija (76), Srbija je na 101 mjestu i sl., s tim, da npr. treba imati u vodu da je Slovenija 2007. godine zauzimala visoku 39 poziciju, Crna Gora je najbolje bila plasirana 2010. godine - 49 mjesto i sl.
- Kada su u pitanju faktori inovativnosti i sofisticiranosti¹⁵, evidentno je zaostajanje grupe zemalja u tranziciji: BiH - 89; Crna Gora - 70; a to je slučaj i ako se međusobno uporede sa Slovenijim (49), što je uočljivo i na grafiku 1 - „profil konkurentnosti“ po regionima gdje se jasno vidi da zemlje jugoistoka Evrope zaostaju po svim stubovima konkurentnosti u odnosu na ostala tri regiona.

¹⁴ Izvještajem u 2007.godini su obuhvaćene 131 država, u 2008.g. - 134, u 2009.g. - 133, u 2010.g. - 139, u 2011.g.- 141; u 2010.g. - 144 i u 2013.g. - 148 država.

¹⁵ Vid.šire; Global Cometitiveness Index; Report 2013-14; str 16.

Nadalje, ekonomija znanja se od tradicionalne razlikuje i po tome: što ne predstavlja ekonomiju rijetkosti već izobilja, jer se znanje i informacije djeljenjem ne gube, već dobijaju na vrijednosti, uticaj lokacije je minimiziran jer se stvaraju virtualna tržišta i virtualne organizacije, znanje i informacije teku tamo gdje su prepreke najniže, proizvodi i usluge zasnovani na znanju konkurentniji su (veća dodatna vrijednost) od onih u kojima je manja količina znanja, s tim da intelektualni kapital, odnosno lične kompetencije postaju ključna komponenta u kompanijama zasnovanim na znanju i sl. (vid. šire; V. Radun; 15; 47). U tom smislu su i istraživanja koja prate uslovljenost razvoja faktorom znanja i zasnovanost pojedinih ekonomija na znanju od posebne koristi. Rang lista zmalja u tranziciji prema The Knowledge Economi Index (KEI) i Knowledge Index daje se u tabeli 4; dok se u tabeli 5, daje poređenje vodećih zemalja prema rang u odnosu na rang inovativnosti istih, dok se u tabeli 6, daje pregled ostvarenog GDP per capita i KE indeksa za grupu vodećih zemalja i jednog broja zemalja u razvoju, te grafički prikaz br. 2. sačinjen na bazi te tabele.

Tabela 4. Rang vodećih zemalja u tranziciji prema indeksima KEI i KI

Rang	Država	KEI	KI	EIR	Inovacije	Obrazovanje	IKT
-	Švedska ¹⁶	9.43	9.38	9.58	9.74	8.92	9.49
1	Estonija	8.40	8.26	8.81	7.75	8.60	8.44
2	Češka republika	8.14	8.00	8.53	7.90	8.15	7.96
3	Mađarska	8.02	7.93	8.28	8.15	8.42	7.23
4	Slovenija	8.01	7.91	8.31	8.50	7.42	7.80
5	Litvanija	7.80	7.68	8.15	6.82	8.64	7.59
6	Slovačka	7.64	7.46	8.17	7.30	7.42	7.68
7	Latvija	7.41	7.15	8.21	6.56	7.73	7.16
8	Poljska	7.41	7.20	8.01	7.16	7.76	6.70
9	Hrvatska	7.29	7.27	7.35	7.66	6.15	8.00
10	Rumunija	6.82	6.63	7.39	6.14	7.55	6.19
11	Bugarska	6.80	6.61	7.35	6.94	6.25	6.66
12	Srbija	6.02	6.61	4.23	6.47	5.98	7.39
13	Rusija	5.78	6.96	2.23	6.93	6.79	7.16
14	Ukrajina	5.73	6.33	3.95	5.76	8.26	4.96
15	Makedonija	5.65	5.73	4.99	5.15	6.74	

Izvor: The World Bank; KEI and KI Indexes (KAM 2012);

¹⁶ Švedska je svjetki lider prema KEI indeksu; ovu zemlju smo uzeli u razmatranje samo radi poređenja u odnosu na zemlje u tranziciji.

Tabela 5 Poređenje ranga konkurentnosti (GCI) i inovativnosti

<i>Država/ Ekonomija</i>	<i>GCI 12/13</i>		<i>Inovativnost¹⁷</i>	
	<i>Rang</i>	<i>Rezultat</i>	<i>Rang¹⁸</i>	<i>Rezultat</i>
Švajcarska	1	5.67	1	5.72
Singapur	2	5.61	13	5.14
Finska	3	5.54	2	5.65
Njemačka	4	5.51	4	5.59
SAD	5	5.48	6	5.43
Švedska	6	5.48	5	5.46
Hong Kong	7	5.47	19	4.83
Holandija	8	5.52	7	5.36
Japan	9	5.40	3	5.62
V.Britanija	10	5.37	10	5.15

Tabela 6. Poređenje nivoa GDP per capita i KEI- 2012.g.

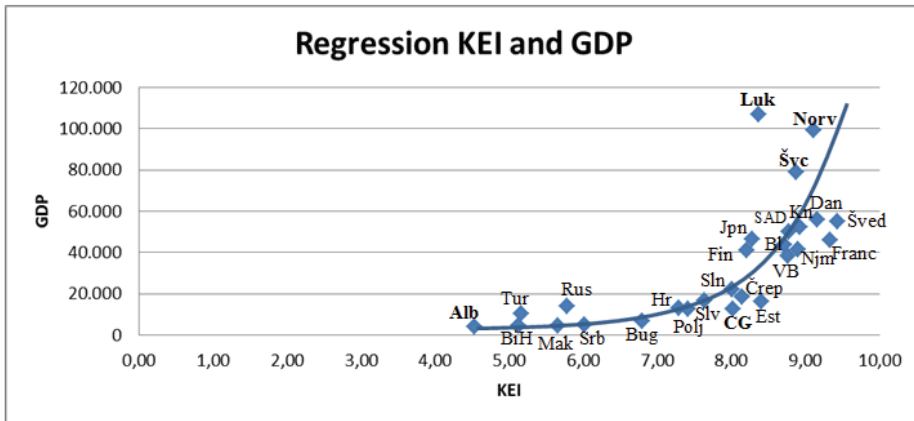
<i>Država</i>	<i>GDP per capita USA \$</i>	<i>KE indeks</i>
Luksemburg - Luk	107.206	8.37
Norveška - Nor	99.462	9.11
Švajcarska - Švc	79.033	8,87
Danska - Dan	56.202	9.16
Švedska - Švd	55.158	9,43
Kanada - Kn	52.232	8.92
SAD - SAD	49.922	8.77
Japan - Jpn	46.736	8.28
Finska - Fin	46.098	9.33
Belgija - Bl	43.686	8.71
Njemačka - Njm	41.513	8.90
Francuska - Franc	41.141	8.21
V.Britanija - VB	38.589	8.76
Slovenija - Sln	22.193	8.01
Češka rep. - Črep	18.579	8.14
Slovačka rep. - Slov	16.899	7.64
Estonija - Est	16.320	8.40
Rusija - Rus	14.247	5.78
Hrvatska - Hr	12.972	7.29
Mađarska - Mđ	12.736	8.02
Poljska - Polj	12.538	7.41
Turska - Tur	10.609	5.16
Bugarska - Bug	7.033	6.80
Crna Gora - CG	6.882	-

¹⁷ Innovation and sophistication factors (Business sophistication i Innovation);

¹⁸ Ukupno je rangirano 148 ekonomija na skali u rasponu od 1 do 7.

Srbija - Srb	4.943	6.02
Makedonija - Mak	4.683	5.65
BiH - BiH	4.461	5.12
Albanija - Alb	3.913	4.53

Grafik 2. Međuzavisnost GDP per capita i KEI po zemljama – 2012. g.

Na bazi podataka iz tabele 4; 5; i 6, uočljivo je sljedeće:

- Postoji visok nivo pozitivne korelacije između dostignutog nivoa globalne konkurentnosti (GCI) i faktora inovativnosti; npr. Švajcarska u godini 12/13 po oba osnova zauzima prvo mjesto, Finska je prema GCI na trećem a prema Inovativnosti na drugom mjestu, Njemačka ja po oba osnova na četvrtom mjestu i sl.
- Estonija je prema KEI prvorangirana od zemalja u tranziciji, ali se nalazi tek na 19 mjestu;
- Posljednje rangiorana u grupi zemalja u tranziciji je Makedonija (15), koja je na globalnoj listi na 57 mjestu;
- Od zemalja u tranziciji iz „susjedstva“, Bosna i Hercegovina se prema inovativnosti nalazi na 70 mjestu, Albanija na 82 mjestu i sl.
- Na bazi podataka iz tabele 6 i grafika 2, uočljivo je da postoji nvisok nivo pozitivne korelacije između ostvarenog GDP per capita i KEI.

Dakle, ostaje nam da zaključimo da konkurentnost jedne ekonomije više nije isključivo pitanje lokacije, tehnoloških inovacija ili organizacije. Za razliku od komparativnih, prirodnim putem stečenih prednosti i cjenovne konkurencije čije mogućnosti su često veoma ograničene jer su iste iscrpive a cijene se ne mogu smanjivati u nedogled, u savremenim uslovima težište borbe među rivalima se sve više prenosi na područje tzv. necjenovne konkurentnosti. Jedan od razloga je i taj što je lista mogućnosti necjenovne konkurencije skoro neiscrpna, a oblici su različiti

koliko su različiti načini diferenciranja proizvoda. U tom smislu, u tabeli 7 daje se pregled zemalja po regionima i dostignutom nivoe ekonomskog razvoja, s tim što su sve zemlje razvrstane u tri osnovne grupe: 1) faktorski vođene ekonomije (Factor-Driven Economies); 2) ekonomije koje svoj razvoj primarno temelje na investicijama (Efficiency-Driven Economies) i 3) inovacijama vučene ekonomije (Innovation-Driven Economies).

Tabela 7. GEM- ekonomije prema regionima i nivou ekonomskog razvoja¹⁹

<i>Regioni</i>	<i>Faktorski vođene ekonomije</i>	<i>Ekonomije bazirane na investicijama</i>	<i>Inovacijama vučene ekonomije</i>
Latin America & Caribbien		Argentina, Barbados, Brazil, Čile, Kolumbija, Kostarika, Ekvador, Meksiko, Panama, Peru, Urugvaj	
Middle East & North Africa	Alžir, Egipat, Iran, Palestina	Tunis	Izrael
Sub-Saharan Africa	Angola, Bocvana, Etiopija, Gana, Malavi, Nigerija, Uganda, Zambija	Namibija, Južna Afrika	
Asia Pacific & South Asia		Kina, Malezija, Tajland	Japan, Koreja, Singapur, Tajvan
European Union		Estonije, Mađarska, Latvija, Litvanija, Poljska, Rumunija	Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Holandija, Portugal, Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, UK
Non-EU		Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Rusija, Turska	Norveška, Švajcarska
United States			SAD

Na kraju, ostaje nam da zaključimo da ukoliko se neke zemlje dopredijele da svoju konkurentnost i dalje zasnivaju isključivo na prirodnim resursima, jeftinoj radnoj snazi, jeftnim domaćim energentima, i što je još gore, i ne pokušavaju da

¹⁹ Crna Gora nije obuhvaćena GEM istraživanjem (u 2102. godini je participiralo svega 69 zemalja), ali je prema WEF svrstana u grupu investicijama vođenih zemalja.

težište borbe za veću konkurentnost sa istih pomjere ka necjenovnim faktorima, dakle inovacijam i znanju i sl., objektivno one sebe unaprijed osuđuju na trajno zaostajanje i nizak životni standard građana i siromaštvo.

Ujedno, nema dvojbe da države koje žele napredovati ovim putem moraju razviti vlastiti KE program menadžmenta promjenama, pragmatičan i uz uvažavanje specifičnosti svake zemlje. Istovremeno, inovaciona politika nalaže da država stvori otvoreno i podsticajno poslovno okruženje, i za preduzeća, i za pojedince dodatnim finansijskim podsticajima u okviru sektora koji su bitni za državu (Henke, J.;10;54). To podrazumijeva širok konsenzus i zavidan nivo socijalne kohezije uz istovremenu kombinaciju *top-down* pristupa reformama i dobro iskomuniciranu KE viziju. Nadalje, to znači da se od vlada očekuje da odigraju ključnu i podsticajnu ulogu (*strong facilitative role*) u vođenju njihovog razvojnog procesa. Medjutim, dokle je ko na tom putu stigao može se vidjeti na bazi podataka iz tabele 7, gdje se na bazi GEM-a pojedine nacionalne ekonomije razvrstane prema regionima i dostignutom nivou ekonomskog razvoja.

5. ZAKLJUČAK

Globalna ekonomija ulazi u novi period ubrzanja, prije svega, kao rezultat sve bržeg razvoja i penetracije informacionih komunikacionih tehnologija. U tom smislu pitanje nacionalne konkurentnosti posebno dobija na značaja u uslovima potpune globalizacije koja karakteriše savremene tokove biznisa što je surova realnost sa kojom su se, već sa manje ili više uspjeha, suočile sve zemlje u tranziciji. Naime, globalizacija kao i sve prisutini i intenzivniji proces inovacija koji doseže do granica neslućenog tehnološkog razvoja ima za posljedicu bitnu promjenu pravila igre na svjetskom tržištu. To podrazumijeva potrebu za korjenitim promjenama u poslovnoj orijentaciji preduzeća, tako da i borba za očuvanje postojećih tržišta i potrošača postaje sve agresivnija i bezobzirnija.

Evropska unije već više od dvije decenije se bavi i razvila je strategiju „Evropa 2020“ za vođenje pametnog, održivog i inkluzivnog rasta, kao odgovor na ekonomsku krizu i kako bi obezbijedila tehnološku konkurentnost na međunarodnom nivou. Istovremeno, većina zemalja u razvoju, kako se pokazalo, odveć dugo žive iznad svojih mogućnosti. Istovremeno, nametnuti tokovi globalizacije i sveukupna dinamičnost međunarodnih ekonomskih odnosa i internacionalne konkurentnosti utiču na gubljenje starih, kao i na osvajanje, usavršavanje i poboljšavanje novih konkurentskih pozicija. U skladu sa u radu otvorenim pitanjima, ostaje nam da zaključimo da je su rastućom globalizacijom i tehnološkom revolucijom u nekoliko posljednjih dekada znanje i inovacije bez sumnje postali ključni faktori porasta konkurentnosti i na toj osnovi se danas preoblikuju novi modeli rasta.

LITERATURA:

- 1) Cvetanović, S. i dr.: „Komparativna analiza poslovne sofisticiranosti Srbije i zemalja okruženja“.
- 2) Drašković, V., Lojpur, A: „The importance of the Institucional Framework in Regulating Corporate Social Responsibility“, „Abstracts of the Preceedings, International OFEL Conference on Corporate Governance; Dubrovnik, april 2013; ISBN 978-953-57413-1-2; str.46.
- 3) Drucker, P.: „Draker iz dana u dan“, Asee Books, Novi sad, 2006.g.
- 4) Henke, J.: „Da li je inovaciona politika Srbije spremna za članstvo u EU“, urednik Trbović, A., Singidunum, Beograd, 2012.
- 5) Jovanović, J.: „Ljudski kapital i nova ekonomija“; Politka, Beograd, 22.mart.2007.
- 6) Lojpur, A., Drašković, V.: „Nerazvijene zemlje u uslovima globalizacije – traženje valjanog razvojnog obrasca“; Osmi međunarodni simpozijum o korporativnom upravljanju, Banja Vrućica, maj, 2013.
- 7) Lojpur, S.A; Peković S.; Lojpur, A.A: „The competition problems in countries of transition adoption of „new“ development economic paradigm as imperative“, International Conference; Mostar, 2011.
- 8) Marković, Ž. i dr.: „Menadžment znanja, top menadžment i liderstvo znanjem“, Etno stil, Beograd, 2012.
- 9) Meteljev, S.J. i dr.: „Komercijalno preduzetništvo“, Univerzitet Mediteran, Podgorica, 2010.
- 10) Milićević, V.: „Novi koncept intelektualnog kapitala i konkurentnost preduzeća“, Poslovna politika, Beograd, br.5/2000.
- 11) Porter, M., and Jan W.Rivkin: „The looming Challenge to US Competitiveness“ Harvard Business review, No3., March, 2012.
- 12) Radun, V.: „Konkurencija na nišanu“; Hisperiaedu, Beograd, 2008.
- 13) Trbović, A.: „Inovacije i preduzetništvo: alati za uspjeh na tržištu EU“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
- 14) Building Knowledge Economies, Advanced Strategies for Development, WB; Washington, 2007.
- 15) Global Competitiveness Report 2013/14; više godina, The World Economic Forum.
- 16) Integration Across Borders, Transition Report, EBRD, 2012.
- 17) Transition Report 2012; Crisis in Transition: The People's Perspective.
- 18) WEF; The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe, Edition 2012.
- 19) World Development Indicators database, World Bank, 21 December 2012.
- 20) Ranking: The top most competitive economies in Europe (2020).
- 21) World Invesetemt Report, UNCTAD, 2013.
- 22) Global Entrepreneurship Monitor, GEM Report, 2012.